

VISRECLAME VAN J. H. SPEENHOFF E.A. VOOR EEN VLAARDINGSE REDER

Begin 1975 kreeg het Visserijmuseum een collectie archivalia ten geschenke afkomstig van de rederij en haringhandel van P. H. van Abshoven (1). Daaronder bevond zich een hoeveelheid reclamemateriaal uitgegeven door Van Abshoven en een aantal brieven en briefkaarten van de zanger Johan Schmier (1852-1915) en vooral van de omstreeks 1915 zo bekende volksdichter J. H. Speenhoff (1852—1945). De collectie is fragmentarisch en laat niet toe de relaties van reder en haringhandelaar Van Abshoven met deze kunstenaars genoegzaam uit de doeken te doen. Het reclamedrukwerk van Van Abshoven, waaronder versjes van Speenhoff, leek ons interessant genoeg om er de aandacht op te vestigen. Speenhoffs brieven uit de dertiger jaren, veelal op rijm en soms met veel zelfspot, doen ons de eens zo gevierde dichter kennen in zijn nadagen te Scheveningen.

Blijkens één van de reclamebrochures van de „Haring- en Vischpakkerij P. H. van Abshoven (voorheen H. Quakkelstein)” dateert dit bedrijf van 1838. De rederij werd in 1887 opgericht en heette sedert 1904 rederij „Flevo” (2). Oprichter P. H. van Abshoven stierf in 1911. De rederij „Flevo” en de firma P. H. van Abshoven bleven bestaan tot het einde van de jaren vijftig.

Op de vaktentoonstelling te Schoonhoven in 1896 verwierf Van Abshoven een diploma en het zilveren erekruis. Hij voerde de titel van „Hofleverancier van H. M. Koningin Wilhelmina”. Periodiek gaf hij de „Flevo-bode” uit, een uitgebreide prijscourant. In 1913 moet daarvan al een nummer 53 zijn uitgekomen (3). Een exemplaar van de „Flevo-bode” uit 1935 en een ongedateerd nummer zijn bewaard gebleven.

In de jaren 1907—1915 maakte de operazanger en componist van „naturalistische” muziek Johan Schmier op bescheiden wijze enige reclame voor de visprodukten van Van Abshoven. Uit de correspondentie van Schmier blijkt, dat ze elkaar al langer kenden en ook, dat Schmier de gewoonte had haring te betrekken van Van Abshoven: verse haring voor zijn familie en kennissen en twee maal 's jaars, met een tussenpoze van één maand, een pot gemarineerde haring. Tijdens het seizoen trad Johan Schmier op in alle hoeken en gaten van het land. Vandaar zijn voorkeur voor gemarineerde haring, die hij thuis langer kon bewaren dan verse. Van Abshoven voldeed prompt aan dergelijke bestellingen, die hij moest zenden naar villa „Levenslust”, Nieuwe Buren 151 te Heerenveen. Schmier deed zijn bestellingen op briefkaarten waarop zijn levenslustige villa stond afgebeeld. Hij overleed daar in 1915.

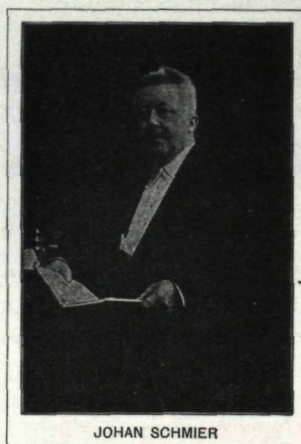
Diverse programma's van Johan Schmier's optreden, meestal voor verenigingen, zijn bewaard gebleven. Vermoedelijk in 1913 hield hij „zingavonden” onder de titel „Ernst en luim” en onder de zinsspreuk „Zingen gaat goed, luisteren gaat beter”. Op 30-31 juli en 1 augustus 1913 trad hij op in het Vereenigingsgebouw aan de Markt te Wijk-bij-Duurstede onder de zinsspreuk „Wie zingt

Op het Ontfangen van Nieuwen Haring

UIT DE
GEDICHTEN VAN DEN SCHOOLMEESTER (Mengelpoeëzie)

GETOONZET
tot één Lied voor ééne
Zangstem,
met begeleiding van
Klavier,
door
JOHAN SCHMIER,
(Pseudoniem: I. Peakeln)

JOHAN SCHMIER

EN

ODE aan Vlaardings „Flevo”

Op dezelfde noten te zingen.

Woorden van Johan Schmier.

Vriendschappelijk opgedragen ter gelegenheid van het 20-Jarig bestaan der Reederij „Flevo” aan

P. H. VAN ABSHOVEN

HOFLEVERANCIER VAN H. M. KONINGIN WILHELMINA DER NEDERLANDEN

Haring-, Vischpakkery en Reederij „Flevo” te Vlaardingen.

Brochure bij het twintigjarigbestaan van de Haring- en Vischpakkery „Flevo” van P.H. van Abshoven, 1907.

doet goed, wie veel zingt doet beter". Ook kennen wij het programma van een soirée musicale te Workum op 19 januari 1915 en van een optreden in lokaal „De Landbouw” te Hoogkarspel op 25 maart van dat jaar. Niet alleen de kunstlievende leden, eventueel met een dame, hadden vrije toegang, maar ook de minvermogenden. De laatsten moesten dan wel een vrijkaartje willen halen bij het verenigingsbestuur. Men kon dan luisteren naar allerlei ode's met voor ons merkwaardig aandoende titels: „Aan het vrouwenhaar”, „Aan de erwtensoep”, „Aan de boerenkool”. Een en ander afgewisseld door naturalistische muziek, door een „interloog” en tenslotte een „postloog”. Maar ook bracht Schmier ten gehore het gedicht van de schoolmeester getiteld „Op het ontvangen van den nieuwen haring” en „Ode aan den stokvisch”. Het programma-blaadje vermeldt dat eerstgenoemd gedicht te verkrijgen was bij „Hofleverancier P. H. van Abshoven te Vlaardingen”. Laatstgenoemd gedicht was van J. H. Speenhoff. Het bevindt zich niet onder de papieren van Van Abshoven. Het gedicht van de schoolmeester „Op het ontvangen van Nieuwen Haring” vinden we al vermeld in een brochure uit 1907, uitgegeven bij het twintigjarig bestaan van de haring- en vispakkerij en rederij „Flevo”(4). Ook de muziek, van Johan Schmier, is er bij gegeven. Schmier zelf dichtte toen:

Ode aan Vlaarding's „Flevo”

O, Vlaarding, uitverkoren plekje
 voor smuller en voor lekkerbekje;
 in 't grootst en in het kleinst vertrekje
 weerkaatst uw Zilver en uw Goud.
 Uit Abshoven z'n Reederijen
 weerklinkt uw naam op feestgetijen
 bij Koningin, bij Prins en Schout
 Van Abshoven, Hofleveranciere
 Voor Vlaarding's Haring, edel diere,
 waar „Flevo” fier de vlag bij houdt.
 Dus roem ik u, o Neerland's veste!
 Wat gij ons brengt dat is het beste
 van uit de zee vol zoet en zout!

De eerste brief van Speenhoff aan Van Abshoven in de collectie dateert van 20 oktober 1920. Speenhoff woonde toen nog aan de Kruiskade 86-b te Rotterdam. Hij bedankt daarin Van Abshoven op zijn eigen wijze voor toegezonden haring. De eerstvolgende brieven zijn uit 1923 (5). Vermoedelijk ter kennismaking zond hij aan Van Abshoven het volgende gedichtje, gedateerd 7 juni 1923:

O haring

Nieuwe haring, zilte smaak,
Klein maar rein, doch versch van smaak
Vast van moot en hard van graat,
Welkom kameraad!
Parelmoerig, zacht van kleur,
Zeevisch - zouterig van geur,
Haring, haring, geef o
Heel Uw schat aan „Flevo”.

De dag daarop zendt hij een briefkaart op rijm, ondertekend met een eigenhandig gemaakte afbeelding van zijn markante kop :

Zie ginds komt de logger met harinkjes aan
Van Abshoven is aan het pakken gegaan
Hij stuurt ze naar Noord en naar Zuid en naar West
Naar Haarlem naar Speenhoff, ze smaken hem best.
Hij stuurt ze naar Troelstra, naar Wijnkoop en Braat,
Al zijn de twee eersten ook rood op de graat.
De haring smaakt ook bij een pracht-Bolsjewiek.
Hij doet niet aan stemmen en aan politiek.
De achturen zwemdag is hem onbekend.
Hij is niet aan staken en moties gewend.
Hij zwemt in de zee, wordt gevangen, geakaakt.
Zijn plicht is op aard dat hij aangenaam smaakt.

De adreszijde van de briefkaart d.d. 8 - 6 - 1923 van Speenhoff aan Van Abshoven : aan duidelijkheid liet Speenhoff weinig te wensen over.

Van Abshoven zag kennelijk wel iets in Speenhoff. In een brief van 12 juni 1923 schrijft Speenhoff, dat hij gaarne enige haringlofzangen voor Van Abshoven wil schrijven „ter opname in de N.R.Ct. en vervolgens in een boekje”. Dergelijk werk had hij al voor vele firma's gemaakt. Als honorarium ontving hij gemiddeld 25 gulden per gedichtje. Het eerder gezonden gedicht (bedoeld wordt „O haring”) mocht Van Abshoven kosteloos aanwenden als reclamemiddel in de Nieuwe Rotterdamse Courant. Blijkbaar is Van Abshoven er op ingegaan, want op 16 juni zendt hij het volgende vers :

Nieuwe Haring

Nieuwe haring, nieuwe vreugde, welgeschapen zilte visch
Die zoo goed voor goede mensen en - voor booze mensen is.
Nieuwe haring, lenteproefje voor een dubbeltje per stuk
Meer dan politiek gehaspel brengt de haring ons geluk.
Eet een haring, Rotterdammers, snoept die snaaksche medicijn,
Tegen een belastingkater kan er niets gezonder zijn.
Pak een haring, meneer Heykoop, en een sneedje knappend
brood.

Dat geeft heldere gedachten over fellen woningnood.
Smul een soepel haringrugje, zwoegende Gemeenteraad
Door dat prikkelende snaakje gaat ge geestig aan den praat.
Pikt een haring, nieuwe armen, als 't van Uw spaarpot mag,
Want dan zijt ge, weeldelijders, weer eens éénmaal mensch per
dag.

Aan den haring Nieuwsbladdichter, als het vers niet lukken wil,
Door dat pittig zeegerechtje, staan Uw hoofd en pen niet stil.
Op ten haring, Maandaghouders, als de maag bedorven is...
Beter dan een stravve borrel is zo'n kittig mootje visch.
Haring, zilverblanke haring, ach ge zijt ons naar den tand,
Breng wat vroolijke humeurtjes in ons kijvend vaderland.

Op 5 juli had Speenhoff het gedichtje nog niet in de krant
gelezen ; Van Abshoven wel, waarop de altijd in geldnood
verkerende Speenhoff vroeg het honorarium ad 25 gulden te
willen overmaken aan de Haarlemsche Bankiersvereniging „en
een tonnetje haring van 12 onder rembours”.

Meer brieven van Speenhoff aan Van Abshoven uit de twintiger
jaren treffen wij niet aan. Wel is er nog een gedicht van zijn hand
getiteld „Aan den nieuwe haring”, waarin Van Abshoven en
„Flevo” herhaaldelijk genoemd worden. Het is niet gedateerd,
maar blijkens het stempel van Speenhoff verzonden uit Haarlem
en waarschijnlijk vóór 1930 (6). In de collectie bevinden zich ook
vijf krantenknipsels met versjes over haring en vis, eveneens van
Speenhoff. Waarschijnlijk zijn ze uit de Nieuwe Rotterdamse
Courant, één is van omstreeks 1924, een ander van 1936. In de
collectie vonden wij verder een brochure getiteld „Verzamelde

aanwijzingen ter bereiding van Flevo's vischwaren". Het bevat vele versjes en rijmen. De brochure is niet gedateerd ; de versjes zijn niet ondertekend.

In de jaren dertig, de crisistijd, had Speenhoff het moeilijk, ook financieel. Hij raakte uit de gratie en werd nauwelijks meer gevraagd om op te treden (7). Omstreeks 1934 verhuisde hij naar een wat bescheidener woning op het Seinpostduin te Scheveningen. Bijna jaarlijks schrijft hij twee brieven naar Van Abshoven. In de eerste vraagt hij om haring of zinspeelt daarop ; in de tweede bedankt hij Van Abshoven, die hem het gevraagde blijkbaar steeds toezond. De meeste brieven zijn op rijm. Enkele laten wij hier volgen.

14 juli 1936

Mijne Heeren,

Dinsdagmiddag, hoor dat bellen
Is dat soms kwitantiekoorts?
Komt de bakker, zaagt de slager...
Vischboer, groenman en zoo voorts?
Neen, het is een paardenwagen ;
Neen, het is van Gend en Loos....
Ziet, men goochelt met een vaatje...
Haringen voor onkel Koos.

Haringen met harde ruggen
Zoo uit Vlaardingen vandaan.
Die in het belang der menschheid
Door die zilte Noordzee gaan.
Al wat Speenhofft watertandde
Turend door het natte raam...
Opoe zei op Duitsche wijze :
Och dat is ja aangenaam!
Vele malen mocht ik dichten
Op dit wonder zeegerecht.
Vele malen heb ik prijzend
Er 't mijne van gezegd.
Maar ... zoo als we nú genieten
Is het toch nog niet geweest...
En nu we de week gaan vieren
Van het EET-MEER-HARING-FEEST.

Nergens op de lieve aarde
Waar we reisden in het rond...
Smaakt een visch, als hier die haring
Zoo maagroerend en gezond.
De natuur schenkt : kersen, boter
Aan den wat verwenden mensch
Maar iets fijner dan een haring
Is toch wel zijn hoogste wensch.

Haring maakt ons rustig, geestig
Stuur er maar een aan Colijn.
Ook voor onzen Lou de Visser
Kan een haring ... nuttig zijn.
Zelfs den Negus zou dit vischje
Laten merken dat hij leeft
Nu hij bij die prachtbeloften :
Zoo een oorlogskater heeft.

Dank, o dank geachte gevers
Voor dit tonnetje met visch
Dat in heel die grootsche Schepping
Toch een voedselwonder is.
Laat de Staat maar gaan bekrimpen
Op die kloeke haringvloot
Haring zullen we gaan smullen
Want de voorraad blijft tóch groot.

En we zitten klagend samen
En we klagen onzen nood...
Over oorlog, opstand, zorgen
Over leed en hongerdood
Maar die heele, goede gulden
Maakt nu alles hier goedkoop
Dat geeft hen die moeiten hebben
Weer eens goede levenshoop.

Op 20 mei 1937 schrijft Speenhoff het volgende suggestieve briefje aan Van Abshoven :

Mijne Heeren,
O hoe heerlijk smaakt de haring
Van de Nederlandsche vloot...
Zie dat kauwend watertanden
Iedereen gunt men zijn ...moot
Zes per dag! zegt onze dokter
Haring eet men nooit te veel
Haring is zoo goed voor menschen
Aan het zouteloos toneel.

Uit mijn raam zie ik ze binnen varen de treilers en
loggers en ik fiets naar den afslag en daar gaan de
tonnen..... maar mijn neus voorbij.
En ik dacht zoo aan vroeger jaren.
En Hoogachtend,
J. H. Speenhoff.

Op 25 mei 1937 kon Speenhoff al een bedankje aan Van Abshoven schrijven. Voor het laatst kon hij dat doen in 1939 :

Pax Intransigentibus

Welkom, welkom ouwe kennis
Van dat Vlaardingsche kantoor
O, Neptunus, wat een weldaad :
Lieve haring...teel maar door!
En wat binnen ze weer lekker,
Gunst, je komt in je humeur....
Bij zo'n zilte lekkernije
Krijgt zelfs Opoe weer wat kleur.
En we zaten net te harken
Op een boterham met worst....
Elke keer een slokkie koffie
Bij zo'n Scheveningsche korst.
Dadelijk vlood ik ter keuken
En ik zocht mijn vischplank op
En ontdeed het ranke vischje
Van zijn zoo beminde kop.
Moeder zat al voor te proeven
Sneedjes rogge lagen klaar
En daarna was, als zoo vele
Weer een haring de sigaar
Zeven tongen moet men hebben
Voor die welgebaarde visch.
Zeven smaken zijn te snappen
Als men haringlievend is.
En we zwegen en we snoepten
En ik zong mijn haringlied
En de dienstmaagd zei gelukkig :
Nei mefrou ... ik lus ze niet
Dat nog wel een Scheveningsche
Met haar dertien rokken an....
Voor een man om te verdwalen,
Zoals soms gebeuren kan?
Haringwijsheid werd gegeven
En het loven der natuur....
Dank toch voor de goede gaven....
Gunst, la vie n'est pas si zuur!
Hoort den bulder der kanonnen
Hoort toch al dat schijfgeschied ;
Hoort die zang van wereldvrede
En het menschelijke lied
En daar zwemmen dan die harings
In de diepe haaienezee
En de welbeladen treilers
Brengen hunne kantjes mee.
Eet in vrede, vischt in vrede
Smult maar met een fijne mond

En we danken voor de haring
Die van Abshoven weer zond.
26-ste Haringmaand 1939.

Het in vrede vissen was echter nog maar van korte duur. De haringvloot kon in 1940 zelfs niet meer uitvaren. Als gevolg van de evacuatie van Scheveningen, op last van de bezetters, moesten Speenhoff en zijn echtgenote verhuizen naar het Haagse Bezuidenhoutkwartier. Daar kwam hij om het leven op 3 maart 1945, toen de Engelsen per vergissing deze wijk bombardeerden.

Jan P. van de Voort.

NOTEN

- 1 Visserijmuseum Vlaardingen handschriftenverzameling.
- 2 Naamlijst van Nederlandsche Haringrederijen enz., 1913.
- 3 Briefkaart van Johan Schmier van 21 juni 1913.
- 4 Deze brochure is aanwezig in het Streekmuseum Jan Anderson, Vlaardingen.
- 5 Deze brieven komen van het Halsplein 7 te Haarlem ; hierheen verhuisde Speenhoff in 1920, zie : Wim Ibo: En nu de moraal van dit lied; overzicht van 75 jaar Nederlands cabaret! Amsterdam, 1970. blz 163 ; Alex de Haas noemt ten onrechte 1924 als het jaar van verhuizen, zie diens : 't Was anders; leven en levenskring van „de heer J. H. Speenhoff, dichter-zanger” (1869-1945)”. Rotterdam, 1971. blz. 159.
- 6 Geschreven op precies hetzelfde ruitjespapier en waarschijnlijk dezelfde noteblok als de brieven uit 1923 ; de laatste brief in de collectie met het stempel „Haarlem” is gedateerd 15 mei 1933.
- 7 Zie Alex de Haas, a.w., en Wim Ibo, a.w.